

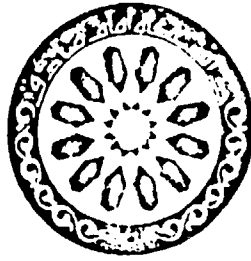
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٢٥٤٧٩

تقدیم به پدر و مادر فداکار و مهربانم

کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)

شماره ثبت ۳۵۹
نسخه ۴

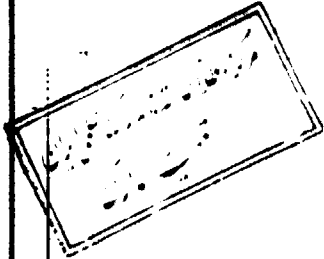

۱۳۷۸ / ۵ / ۲

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی

گرایش / شاخه

بررسی تطبیقی ابعاد سیاسی قوانین انتخابات مجلس شورای ملی و

اسلامی در ادوار مختلف تاریخ معاصر سیاسی ایران

بیان نامه کارشناسی ارشد پیوسته

استاد راهنما : جناب آقای دکتر عبدالرضا هوشنگ مهدوی

اساتید مشاور:

جناب آقای دکتر کاووس سیدامامی جناب آقای

نگارش از: مجید سائلی کرده ده

شماره دانشجویی: ۶۸۳۰۴۹۱۱۲

تاریخ: ۱۳۷۵/۱۱/۱

۲۵۴۷۹/۲

۲۵۴۷۹

دانشکده معارف اسلامی و علوم سیاسی مسزول عقایدی که

نویسنده در این پایان نامه اظهار نموده است، نمی باشد..

هر نوع استفاده از این اثر منوط به اجازه کتبی از دانشگاه می باشد.

تقدیم به پدر و مادر فداکار و مہربانم

بسمه تعالی چکیده‌ی پایان‌نامه

پایان‌نامه‌ی حاضر در خصوص بررسی تطبیقی محتوای سیاسی قوانین انتخابات مجلس شورای ملی و اسلامی در ادوار مختلف تاریخ معاصر سیاسی ایران است. نویسنده در این پایان‌نامه تلاش نموده که اولاً محتوا و بار سیاسی قوانین مذکور و ثانیاً علل، و زمینه‌هایی که باعث گردید که قوانین انتخابات دارای بعد سیاسی خاصی شود و ثالثاً نتایج و پیامدهای سیاسی آنها را مورد تفحص و تحقیق قرار دهد.

منظور از محتوا، بار و بعد سیاسی قانون انتخابات این است که مطابق قانون مذکور، چقدر مردم در توزیع قدرت سیاسی سهیم هستند و دامنه‌ی اعمال نظر و اراده سیاسی مردم به چه مقدار است. به عبارت دیگر مطابق قانون انتخابات مردم به چه میزان می‌توانند در تعیین آرایش سیاسی مجلس و به تبع آن در سرنوشت سیاسی خود نقش ایفاء نمایند. از این لحاظ، محتوای قانون انتخابات مانند طیف پیوسته‌ای است که در یک سر آن قانونی کاملاً انقباضی (بسته) وجود دارد که مجال هیچ‌گونه مشارکت سیاسی برای مردم فراهم نمی‌کند و در سر دیگر آن قانونی کاملاً انبساطی (باز) وجود دارد که هیچ‌گونه محدودیتی برای مشارکت مردم در انتخابات قائل نمی‌شود.

منظور از علل و عوامل تأثیرگذار بر شکل‌گیری محتوای سیاسی قوانین انتخابات، شرایط و مقتضیات سیاسی است. آیا تنها ساختار سیاسی چون نهاد حکومت، نهاد سلطنت، احزاب، تحولات سیاسی و غیره بر شکل‌گیری نوع خاصی از محتوای سیاسی تأثیر دارند، یا اینکه نظام اجتماعی، فرهنگ و زمینه‌های دیگر نیز در این امر مؤثر هستند.

برای پاسخ‌گویی به چنین سؤالی، محقق این پیش فرض را پذیرفته که بین محتوای سیاسی قوانین انتخابات از یک سو و مقتضیات زمانی و مکانی از سوی دیگر رابطه‌ی عللی و معلولی و تعامل متقابل و دو سویه وجود دارد. زیرا قوانین مانند هر فکر و پدیده‌ی انسانی دیگر در فضای خالی شکل نمی‌گیرند. بلکه در بستری از شرایط و مقتضیات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی متولد می‌شوند.

بر این اساس فرضیه‌ای که محقق در صدد تصدیق یا تکذیب آن می‌باشد، این است که بین ساختار

۱۷

سیاسی و محتوای سیاسی قانون انتخابات، رابطه‌ی معنی‌دار و مستقیمی وجود دارد. بدین گونه که هر قدر ساختار سیاسی بسته‌تر و استبدادی‌تر باشد، محتوای سیاسی قانون انتخابات نیز انقباضی‌تر و بسته‌تر است و برعکس هر قدر ساختار سیاسی بازتر، آزادتر و دموکراتیک‌تر باشد، قانون انتخابات انبساطی‌تر و بازتر عمل می‌کند. البته لازم به ذکر است که فرضیه مذکور تصدیق نشد. همچنین منظور از نتایج و پیامدهای سیاسی این است که مطابق قانونی انتخابات چه طرز فکر سیاسی و گروه‌هایی بر مجلس حاکم می‌شوند و تأثیرات سیاسی آن بر جامعه چیست. رساله‌ی حاضر دارای مقدمه (طرح تحقیقاتی)، فصل مقدماتی (تاریخچه‌ی تدوین قوانین انتخابات مجلس شورای ملی و اسلامی)، پنج فصل تحت عناوین نظامنامه‌ی انتخابات اصنافی، نظامنامه‌ی انتخابات دو درجه، قانون انتخابات یک درجه و عمومی، قانون انتخابات مصوب شورای انقلاب اسلامی و قانون انتخابات مصوب مجلس شورای اسلامی، نتیجه‌گیری، ضمیمه و کتابنامه است. فصول اول، تا پنجم این رساله، قوانین انتخابات را از عصر مشروطیت (۱۲۸۵ هـ.ش) تا عصر حاضر (۱۳۷۵ هـ.ش) را مورد بررسی قرار می‌دهد.

والسلام علیکم و علی عباد الصالحین

بسمه تعالى

خلاصة رسالة

هذه الرسالة تبحث تحقيقاً تطبيقياً للمحتوى السياسى لقوانين انتخابات مجلس الشورى الوطنى والاسلامى فى مراحل مختلفة للتاريخ السياسى المعاصر فى ايران. سعى الباحث فى هذه الرسالة للبحث والتحقيق فى اولاً المحتوى السياسى للقوانين المذكورة - ثانياً العلل والعوامل والاسباب التى جعلت هذه القوانين تحمل بعداً سياسياً خاصاً - ثالثاً النتائج السياسية لهذه القوانين المقصود من المحتوى والبعد السياسى لقانون الانتخابات هو طبقاً للقانون المذكور، الى اى حد يساهم الشعب فى توزيع القدرة السياسية و مجال اعمال نظر و ارادة الناس السياسية الى اى حد تصل. بعبارة اخرى طبقاً لقانون الانتخابات الى اى حد يمكنهم تعيين و توزيع الدور السياسى للمجلس و تبعاً لهذا دورهم فى تقرير مصير هم السياسى.

من هذه الناحية محتوى قانون الانتخابات هو كطيف متصل - فى احد طرفيه انقباضى (مغلق) - لا يوجد مجال لمشاركة الناس فيه و الطرف الاخر انبساطى (مفتوح و مطلق) هنا لا يوجد اية محدودية لمشاركة الناس فى الانتخابات.

المقصود من العلل و العوامل المؤثرة على تبلور المحتوى السياسى لقوانين الانتخابات هو الشروط و المتقضيات السياسية، هل تؤثر البنى السياسية كالحكومة، او السلطه او الاحزاب و او التحولات السياسية على تشكل المحتوى السياسى او النظام الاجتماعى، او الثقافة السائدة و ماهى الامور الاخرى المؤثرة على هذا الشىء. للاجابة على هذا السؤال يجب على الباحث أن يقبل مقدماً هى ان هناك بين المحتوى السياسى لقوانين الانتخابات من طرف و مقتضيات الزمان و المكان من طرف آخر علاقة عليية و معلولية و تعامل متقابل بين الجهتين. لان القوانين مثل اى فكر و ظاهرة انسانية اخرى، لاتنشأ فى الخلاء. ولكن توجد فى

حالات و ظروف و شروط خاصة و مقتضيات سياسية و اجتماعية و ثقافية و اقتصادية، على هذا الاساس الفرضية التي يكون الباحث في مجال تصديقها أو تكذيبها هي التي علاقة مباشرة و تأثير متقابل بين البنية السياسية و المحتوى السياسي لقانون الانتخابات و هكذا كلما كانت البنية السياسية مغلقة و مستبدة سيكون المحتوى السياسي لقانون الانتخابات ايضاً انقباضياً و منغلقاً و على العكس، كلما كانت البنية السياسية اكثر انفتاحاً و حرية و ديمقراطية، سيعمل قانون الانتخابات اكثر انفتاحاً. الازم ذكره ان هذه الفرضية لم تصدق.

هكذا المقصود من النتائج السياسية هو طبقاً لقانون الانتخابات انه اذا كان طرز الفكر و المجموعات الحاكمة على المجلس و ماهية التأثيرات السياسية لهذا القانون على المجتمع.

هذه الرسالة تقسم الى المقدمة (طرح المبحث) و الفصل الافتتاحي (لمحة تاريخية عن تدوين قانون انتخابات المجلس الوطنى و الاسلامى و خمسة فصول تحت عناوين الانتخابات الاصنافية (الطبقية) ، دستور انتخابات على مرحلتين، قانون انتخابات، مرحلة واحدة و عمومية، قانون الانتخابات المصوب فى شورى الثورة الاسلامية و قانون الانتخابات المصوب فى مجلس الشورى الاسلامى و نتيجة و ملحقات و منابع هذه الرسالة.

من الفصل الاول الى الخامس فى هذه الرسالة يبحث الكاتب عن قوانين انتخابات المجلس من زمان المشروطة و تدوين اول قانون دستورى (١٢٨٥ هـ) الى العصر الحاضر (١٣٧٥ هـ. ش)

والسلام عليكم و على عباد الصالحين

In The name of god

Abstract

This thesis is about Comparative inquiry into Iran's national and islamic parliament election law and rules in different ages of Iran's contemporary political history. The author has tried to research about political context of this law and rules, the factors and fields that have caused a specific political sides and context and political results and consequences.

Political context of a election law specifys and shows that how much people have share in political power distribution and determines their political situation and fate and how much the dimension of political willing and views performance is.

In other word, how much people can play their role in determination of parliament political combination. With this regard, election law context is the same as a connected spectrum which there is a completely closed law in one end, and a quite open election law in other one. A completely closed election law limits political participation and vice versa a quite open law doesn't make any restrictions against people participation.

The factors and causes which influence formation of election rules political context are political conditions and circumstances. Do only political structure such as governmental institution , monarchic institution, political parties , political changes ant etc. effect on formation of a special kind of political content, or social system , culture and other fields effect on this matter?

In reply to this question, the researcher has accepted this assumption that there is a causal relationship and mutual connection between this conditions and circumstance from one side and election law political context from other side. Because law such as any thought and human phenomena don't form in vacuum, so

these laws are born in a bed of political, social, cultural and economic conditions.

In base on what siad in the followed text, the hypothesis which the researcher wants to testify it, is that , there is a meaningful and positive relation between political structure and political context of election law and rules. In order that, if politcal structure is more closed and absolutely, the political context of election law will be more closed. On the contrary, if political structure is more freer and liberally, the election law will act more democratically and liberally. Of course it is considerable to say that, the mentioned hypothesis was not confirmed.

So the meaning of the political results and conclusions is that, according to a election law, which political thought, attitudes, parties and groups dominant the parliament of Iran and what the political effects of it on society are.

This thesis includes a preamble (research plan), primary chapter (historical inquiry into coding of national and islamic parliament election law and rules), five chapters with titles of election law based on class - conscious thought , two - stage election law, general and one - stage election law, election law confirmed by Islamic Revolutionary Council and , election law confirmed by Islamic parliament of Iran , conclusion, index and scientific sources. In 1-5 chapters, the election law and rules have been researched from constitutional age (1906 c.) to contemporary age (1996 c.).

فهرست اجمالی مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار.....
۱۵	مقدمه: طرح تحقیقاتی.....
۲۷	فصل مقدماتی: تاریخچه تدوین قوانین انتخابات مجلس شورای ملی و اسلامی در ایران و اصلاحات آنها.....
۷۷	بخش اول: بررسی قوانین انتخاباتی مجلس قبل از انقلاب اسلامی.....
۷۸	فصل اول: نظامنامه انتخابات اصنافی (مقطع زمانی ۱۲۸۸-۱۲۸۵ ه.ش.).....
۱۴۹	فصل دوم: نظامنامه انتخابات دو درجه‌ای (مقطع زمانی ۱۲۹۰-۱۲۸۸ ه.ش.).....
۲۰۱	فصل سوم: قانون انتخابات یک درجه‌ای و عمومی (مقطع زمانی ۱۳۵۷-۱۲۹۰ ه.ش.).....
۲۵۷	بخش دوم: بررسی قوانین انتخاباتی مجلس بعد از انقلاب اسلامی.....
۲۵۷	فصل چهارم: قانون انتخابات مصوب شورای انقلاب (مقطع زمانی ۱۳۶۰-۱۳۵۸ ه.ش.).....
۳۵۹	فصل پنجم: قانون انتخابات مصوب مجلس شورای اسلامی (مقطع زمانی ۱۳۷۵-۱۳۶۰ ه.ش.).....
۴۹۶	نتیجه‌گیری.....
۵۰۳	ضمیمه.....
۵۰۶	کتابنامه.....

فهرست تفصیلی مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۱۵	مقدمه: طرح تحقیقاتی
۱۵	الف) طرح مسأله
۱۷	ب) فرضیه
۱۸	ج) سوابق پژوهش
۲۰	د) هدف پژوهشی
۲۰	ه) اهمیت موضوع
۲۴	و) تعریف مفاهیم و ابعاد موضوع
۲۴	ز) محدوده زمانی و مکانی تحقیق
۲۵	ح) سازماندهی تحقیق
۲۵	ط) منابع و روش تحقیق
فصل مقدماتی: تاریخچه تدوین قوانین انتخابات مجلس شورای ملی و اسلامی در ایران و اصلاحات آنها ... ۲۷	
۲۷	الف) نیاز مردم ایران به قانون مدون و تأثیر آن در بروز انقلاب مشروطیت
۲۷	۱) استبداد هیات حاکمه
۲۷	۲) مالیات سنگین و ناعادلانه
۲۸	۳) خرید و فروش پستهای رسمی
۲۸	۴) عدم وجود آیین دادرسی درست و عدم تساوی احاد مردم در برابر احکام قضایی
۲۸	۵) فساد درباریان
۲۸	۶) آشنایی ایرانیان با تمدن جدید غرب
۲۹	۷) نقش روحانیت، روشنفکران و مطبوعات در گسترش آزادیخواهی و حاکمیت قانون
۳۰	ب) نظامنامه انتخابات اصنافی
۳۸	ج) نظامنامه انتخابات دو درجه
۵۴	د) قانون انتخابات یک درجه و عمومی و اصلاحات آن
۶۲	ه) قوانین انتخابات مجلس شورای اسلامی و اصلاحات آنها
۷۷	بخش اول: بررسی قوانین انتخاباتی مجلس قبل از انقلاب اسلامی
۷۸	فصل اول: نظامنامه انتخابات اصنافی (مقطع زمانی ۱۲۸۸-۱۲۸۵ ه.ش.)
۷۸	گفتار اول: ویژگیهای صوری و ماهوی
۷۹	الف) بررسی صوری و شکلی
۷۹	ب) بررسی ماهوی و محتوایی
۸۲	گفتار دوم: تحلیل سیاسی

- الف) علل و زمینه‌های تأثیرگذار ۸۲
- (۱) دربار-دولت ۸۲
- (۲) طبقات ۸۵
- ۲-۱) شاهزادگان قاجاریه ۸۷
- ۲-۲) روحانیان و طلاب ۹۰
- ۲-۳) اعیان، اشراف و ملاکین ۹۹
- ۲-۴) تجار ۱۰۳
- ۲-۵) اصناف ۱۰۵
- ۲-۶) فلاحین ۱۰۸
- (۳) انجمنها ۱۱۲
- (ب) مواد نظامنامه ۱۱۳
- (۱) صنفی بودن ۱۱۳
- ۱-۱) تأثیر دیدگاه شاه ۱۱۵
- ۱-۲) تأثیر وضع طبقاتی و اجتماعی جامعه ایران ۱۱۹
- ۱-۳) تأثیر تمدن و فرهنگ اروپا ۱۲۰
- (۲) گنجاندن قید مالکیت و مآخذ تمول ۱۲۸
- ۲-۱) مدلول دستخط مظفرالدین شاه ۱۲۹
- ۲-۲) تأثیر تمدن و فرهنگ اروپا ۱۳۰
- ۲-۳) نظام اجتماعی و رابطه ارباب-رعیتی ۱۳۲
- ۲-۴) فرهنگ سیاسی ۱۳۳
- (۳) محرومیت زنان از حق انتخاب نمودن و انتخاب شدن ۱۳۳
- (۴) ماده دوازدهم ۱۳۸
- (۵) ماده نوزدهم ۱۳۸
- (۶) حق مشارکت اقلیتهای دینی در انتخاب کردن و انتخاب شدن ۱۴۰
- گفتار سوم: نتایج و پیامدها ۱۴۳
- الف) تعداد رای دهندگان ۱۴۳
- (ب) طبقاتی شدن دوره اول مجلس شورای ملی ۱۴۴
- مصل دوم: نظامنامه انتخابات دو درجه‌ای (مقطع زمانی ۱۲۸۸-۱۲۹۰ ه.ش.) ۱۴۹
- گفتار اول: ویژگیهای صوری و ماهوی ۱۴۹
- الف) بررسی صوری و شکلی ۱۵۰
- (ب) بررسی ماهوی و محتوایی ۱۵۰
- گفتار دوم: تحلیل سیاسی ۱۵۴
- الف) علل و زمینه‌های تأثیرگذار ۱۵۶
- (۱) نهاد سلطنت ۱۵۶
- (۲) کمیسیون ویژه تدوین ۱۵۸
- (۳) انجمنها ۱۶۸
- (۴) نقش انگلستان و روسیه ۱۷۲
- (ب) مواد نظامنامه ۱۸۲

- ۱۸۲ ماده اول (۱)
- ۱۸۲ ماده دوم (۲)
- ۱۸۳ بند چهارم از ماده چهارم (۳)
- ۱۸۴ بند یک از ماده پنجم و بند دوم از ماده هشتم (۴)
- ۱۸۶ بند یک از ماده هفتم (۵)
- ۱۸۷ ماده نهم (۶)
- ۱۸۸ ماده پانزدهم (۷)
- ۱۹۰ ماده بیست و چهارم (۸)
- ۱۹۳ ماده بیست و هفتم (۹)
- ۱۹۳ ماده پنجاه و هفتم (۱۰)
- ۱۹۴ ماده شصت و دوم (۱۱)
- ۱۹۶ گفتار سوم - بیج و پیامدها (الف) تعداد رای دهندگان
- ۱۹۶ (ب) شتاب در تدوین
- ۱۹۷ (ج) موقتی بودن
- ۱۹۸ (د) مبنا قرار گرفتن اولین نظامنامه برای تدوین نظامنامه دو درجه‌ای
- ۱۹۸ (ه) تعارض با قانون اساسی
- ۲۰۱ فصل سوم: قانون انتخابات یک درجه‌ای و عمومی (مقطع زمانی ۱۳۵۷-۱۳۹۰ ه.ش.)
- ۲۰۲ گفتار اول: ویژگیهای صوری و ماهوی
- ۲۰۲ (الف) بررسی صوری و شکلی
- ۲۰۳ (ب) بررسی ماهوی و محتوایی
- ۲۰۷ گفتار دوم: تحلیل سیاسی
- ۲۰۷ (الف) علل و زمینه‌های سیاسی تأثیرگذار
- ۲۱۴ (ب) مواد نظامنامه
- ۲۱۴ (۱) تعداد نمایندگان و تقسیم آنها
- ۲۱۸ (۲) شرایط انتخاب کنندگان
- ۲۱۸ (۲-۱) بند دوم ماده سوم
- ۲۱۹ (۲-۲) بند چهارم ماده سوم پیش‌نویس سومین قانون انتخابات
- ۲۲۲ (۲-۲-۱) دلایل مخالفان حذف شرایط مالی و تمول
- ۲۲۲ ۱- از لحاظ فنی و تکنیکی
- ۲۲۳ ۲- عدم تحدید مشارکت سیاسی مردم
- ۲۲۴ ۳- منطقی، عقلی و اصولی بودن شرایط مالی و تمول
- ۲۲۴ (۲-۲-۲) دلایل موافقان حذف شرایط مالی و تمول
- ۲۲۴ ۱- تحدید مشارکت سیاسی مردم و مغایرت با اصل برابری و نامشروع و غیرقانونی بودن تبعیض
- ۲۲۵ ۲- مغایرت با قانون اساسی
- ۲۲۶ ۳- عقلی و منطقی و اصولی نبودن شرایط مالی و تمول
- ۲۲۶ ۴- دارا بودن اشکالات فنی و تکنیکی